

HEM MERKEZİ HEM DE YEREL YÖNETİM ODAKLI BİR EğİTİM SİSTEMİ

M. Salih ATA1AY*

Giriş

Bu çalışma, merkezi yönetim özellikleri gösteren Türkiye eğitim sisteminin işlevselliğini artırmak amacıyla, yerel yönetimleri de kapsayan bir modeli tartışmaya açmaktadır. Cumhuriyet döneminde merkezîyetçiliği benimseyen Türkiye eğitim sistemi giderek kapsam ve nicelik yarı büyü-müş, işleyişi ağırlaşmış, farklı grupların eğitimden beklentilerini tam karşılayamaz konuma gelmiştir. Ayrıca sadece genel bütçeye dayalı olarak eğitimin finansman olanakları da giderek sınırlanmaktadır.

Konunun çözümünde kılavuz niteliğinde gümrük birliği kapsamında işbirliği yapılacak ülkelerden Almanya, İngiltere, Norveç, Danimarka örnekleriyle Batı'dan USA ve Uzak Dođudan Japonya örnekleri sınırlı boyutta incelenmiştir.

Türkiye eğitim yönetimde üst düzey yani var olan yapının görev yeterli-ğine ilişkin vurgulamalar konu ile bütünleştirilmiştir. Sonuçta hem merkezi hem ele yerel odaklı bir eğitim yönetim modeli tartışılmış tır.

Eğitim sistemimiz zamanla, toplumumuzun büyüyen ve çeşitlenen eğitim ihtiyaçlarına cevap vermede çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Eğitim sisteminin kendisinden beklenen sosyal, kültürel ve ekonomik fonksiyonlarını gerçekleştirebilmesi, diğer bir deyişle toplumumuzda istenilen gelişmenin sağlanabilmesi için çağın gereklerine uygun olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Akyol, 1991: 15).

Eğitim sistemi, genellikle karmaşık bir yapıya sahiptir. Sistemin bütünlü-ğü içinde amaçlar, programlar, metotlar, öğrenciler, öğretim elemanları, bina ve tesisler gibi çok çeşitli unsurlar yer almaktadır. Bütün bu unsurlar farklı şekillerde bir araya gelerek sisteme özelliğini verirler. Çođu kez bu unsurlardan birine veya bir kaçına yapılan bir müdahalenin, öteki unsur-lar üzerine ve dolayısıyla sistemin bütünü üzerinde etkileri olacaktır (Oğuzkan, Turgut, Özoğlu 1971: 1).

Türkiye'de bugüne kadar eğitim genel olarak önemli bir konu sayılmış ve bu alanda büyük harcamalar yapılmıştır. Fakat eğitim sistemine bir bütün olarak bakılmayışı, eğitimin uzun süreli bir çerçeve içinde ve plan-

* İlköğretim Müfettiş-i, Konya

lı olarak ele alınmayışı ve eğitim teşkilatındaki dağınıklık bütün bu çabaların ve harcamaların yeterince verimli olmasını önlemiş ve eğitim düzenimizde çeşitli dengesizlikler meydana getirmiştir (Kalkınma planlarında eğitim: M.E.B., A.P.K., 1993: 12).

Türk toplumunda yaşam koşullarını daha iyi bir düzeye getirmek ve kalkınmış ülkeler arasında yer alabilmek için eğitim sisteminin dünyada gelişmiş, eğitim sistemlerinden geri kalmaması gerekir.

21. yüzyıla gireceğimiz bu günlerde, toplumların, ülkelerin birbirleriyle bir bilgi savaşımı vereceğı savı, herkes tarafından kabul edilmektedir. Kitlelerin birbirlerine egemenliğı, fikri üstünlükleriyle ölçülecektir, tike-miz büyük bir sorumluluk içerisinde, bu şansını iyi kullanmalıdır.

21. yüzyıl böylesine ağır bir sorumluluk içerisinde bizi beklerken, bizim çok iyi bir takım tercihler yapmak suretiyle, eğitimimizi yönlendirmemiz gerekmektedir. İnsanı eğitimle değiştirmeden, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi, yani kalkınmayı sağlamak bilgi savaşını kazarmak olası değıldir. Kalkınmanın gerektirdiğı sayı ve nitelikli insan gücünü, ancak sağlıklı bir eğitim sistemi ile yetiştirmek mümkündür. O halde ekonomik, sosyal ve kültürel alanda, çağdaş ve ileri ülkeler boyutunda bir kalkınmayı gerçekleştirmek için en güçlü ve biricik araç eğitimidir.

Kaliteli eğitim yapan çağdaş dünyayı, bizim çocuklarımıza, gençlerimize öğreten, öğretim elemanlarıyla, labaratuvarlarıyla, halkla bütün eşen yapısıyla, çağın gerektirdiğı teknolojiyi kullanarak, eğitim yapacak ve çağdaş eğitim düzeyini tutturacak bir eğitim vermek zorundayız. Banun içinde eğitim sistemimizi yeniden yapılandırmak, organizasyonda bir takım düzenlemelere gidilmelidir.

Eğitimin her ülkede değışik boyutlarda sorunları vardır. Önemli olan bu sorunların varlığı değıl, bunları çözmeye istek, çaba ve kararlılığının bulunmalıdır. Eğitim alanında ülkemizde oldukça önemli gelişmeler olmasına rağmen, toplumsal beklentilerine ve ihtiyaçlarına yanıt veren bir eğitim sistemi uygulanamamış, sistemde oluşan yapısal bozukluklar gideri emmiştir.

(Peker: 1995) göre Mevcut yerel yapı, Milli Eğitim Bakanlığı Merkez örgütünün il düzeyindeki bir alt birimidir. Yetkiler, sorumluluklar ve mevcut uygulama açısından yetersizlikler vardır.

Eğitim kaynak kitapları, okul yöneticileri, öğretmenler, eğitim uzmanları, eğitim yöneticileri öğretim elemanları ile yapılan tarama, görüşme ve incelemelerde eğitimin genel sorunlarını aşağıdaki belirlemeleri yapılmıştır.

Sistemden kaynaklanan yapı ve organizasyon bozuklukları

Planlama ve uygulama bozuklukları

Yönetimin Merkeziyetçi olması

Finansman yetersizliği

Alman kararların sık sık değişmesi

Fiziki alt yapı yetersizliği

Eğitim teknolojisinin rasyonel ve verimli kullanılmaması ve yetersizliği

Öğretmenlerin ve yöneticilerin yetişme yetersizliği

Örgün ve yaygın eğitimde organizasyon bozuklukları

Uygun olmayan yöntemler

Öğrenciyi başarısız olarak tanımlayan eğitim anlayışı

Halk eğitiminin yetersizliği

Okulların başarı saplantıları

Amaçları m . .elirsizliği veya kullanılan araçların amaçlara ulaştırarak uygunlukta olmaması

Kitaplardan aktarılan bilgilerin belenmesine ağırlık verilmesi

Personel yetersizlikleri

Yönetime siyasetin karışması

Günümüzde insanımıza sunulan ürünler özelleşmektedir. Aynı işi yapmanın başka yolları varsa, rekabet bulunuyorsa tekelleşme bitmelidir. Devletin, Merkezin yaptığı eğitim işinin başka yolları, hatta rekabet ortamı oluşmuştur. Çağımız yerel yönetimler çağıdır. Kaosun hakim olduğu eğitim yerel yönetimlere devredilmelidir (Peker: 1995).

Türkiye eğitim sistemini yeniden gözden geçirmeli, varolan yapısal bozuklukların giderilmesinde, yeni teoriler ve alternatif modeller geliştirmelidir. Eğitim sorunlarının çözümlenmesinde, yeniden düzenleme ve geliştirme çalışmalarında diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalıdır. Bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda diğer ülkelerdeki eğitim sistemlerinde "Yerel yönetimlerin" üstlendiği sorumlulukların araştırılması, incelenmesi ve sonuçlarından yararlanılması ve bunları kendi eğitim sistemimizle karşılaştırıp eğitim uygulamalarımıza yön verilmesi yararlı olacaktır.

Yerel Yönetim Odaklı Eğitim Sistemleri

ABD: Yerel yönetimler ilk ve ortaöğretim kurumlarının açılması ve işletilmesiyle ilgili olarak geniş yetkilerle donatılmış, idari bölgelere ayrılmıştır.

Her bölgeninde 5-7 üyeden oluşan bir eğitim kumlu bulunmaktadır. Bu üyeler atama ile gelebildiği gibi o bölge sakinleri tarafından seçimli; ele gelebilmektedir. Yerel eğitim politikası çerçevesinde kurul bölge eğitim politikasını tespit etmektedir.

Bölge eğitim kurulu eğitim harcamalarını tespit eder, bütçe hazırlar.

Müfredat programı hazırlar

Öğretmen ve diğer personel atamalarını yapar.

Okul bina ve onarımlarını yapar.

Eğitim araçları ve malzemeyi sağlar. (A.B.D. Eğitimi Sistemi üzerinele; bir inceleme, Akyol: 199D: 112)

İNGİLTERE: İngiltere'de eğitime yön veren 1988 eğitim reformu en önemli ve geniş kapsamlı reformdur. Sistemi daha verimli daha ucuz ve ihtiyaçlara karşılık verecek şekilde yapan üç temel ilke va.'dır: Mükemmellik, tüketicilik ve anlaşılabilirlik bu reformda eğitimin bölgesel eğitimi otoritelerince yönlendirileceği kabul edilmiştir. Anne, baba tüketici olarak tanımlanmış, bunların istekleri sistemin yapısını belirlemiştir. Eğitimin sadece tek bir merkez tarafından yönetilmemesi için yeni mekanizmalar geliştirilmiştir.

Eğitim sistemi bölgeseldir.

Okulların yönetimi ve öğretmen atamaları illerdeki eğitim kurumlarınca yapılır.

Öğretmen ücretleri yerel yönetimce karşılanır.

Ders kitap, araç ve gereçleri bölgesel eğitim merkezleri tarafından temin edilir.

Eğitimde bölgenin ekonomik konumu dikkate alınır. (MEB Bazı ülkelerin eğitim sistemleri, 1988).

ALMANYA: Tüm eyaletlerde yer alan eğitim kurumları,- devlet ve yerel idareler tarafından planlanmakta ve finanse edilmektedir. Bu nedenle her eyalet hükümet ve parlamentosu kendi eyaletinin okul, yüksek okul ve diğer kültürel alandaki işlerinden sorumludur. Okul öncesi eğitim kurumları, genellikle yerel yönetimler ve vatandaşlar tarafından planlanmakta ve finanse edilmektedir. Öğretmenler kadrolu, sözleşmeli ve ücretli olarak istihdam edilmektedirler. Ücretleri, devlet, yerel yönetimler, kilise, dernek vakıf ve öğrenci velileri tarafından karşılanmaktadır. Yerel yönetimlerce yetişkinler eğitim merkezleri kurulmaktadır (Demi-el, 1992; 67).

Hem Merkezi hem de Yerel Yönetim Odaklı Eğitim Sistemleri

JAPONYA: Merkezi eğitimin en üst yetkilisi eğitim Bakanlığıdır. Eakanlık ayrıca kendi bölgelerinde her düzeydeki eğitimden sommlu il idareleri ve belediyeler gibi yerel eğitim yetkili kurumlara kılavuzluk eder ve mali yardımda bulunur. Japonya'da belediyelerin tümünde yerel eğitim yetkilisi görevini yürüten bir eğitim kumlu bulunmaktadır. .

İl Eğitim Kurulu vali tarafından il genel meclisinin onayı ile a:anan 5 üyeden oluşmaktadır. Üyeler göreve 4 yıl için atanırlar.

Belediye eğitim kurulu ise belediye meclisinin onayı ile Eelediye Başkanı tarafından atanan 3 veya 5 üyeden oluşur. Bunlarda görevde 4 yıl süre ile kalırlar.

Kamu Eğitiminin mali sorumluluğı ulusal hükümet il ve belediyelerce de paylaşılmaktadır.

Yerel yör.v. imlerin bünyesinde gençlik merkezleri, çocuklar içi i tabiat merkezleri, kütüphaneler, beden eğitimi, eğlence merkezleri ve halk evleri bulunmaktadır.

Yeniden teşkilatlanma sonucu resmi ve özel ana okullarının sayısı artmıştır. Bunların organizasyonu ve donatımı yerel yönetimlerce yapılmaktadır. (Japonya Büyükelçiliğı, Japonya'da Eğitim, 1987).

NORVEÇ: Ülkedeki eğitimin en başındaki yönetici ve sorumlusu kilise ve Eğitim Bakanlığıdır. Bakanlıkta politik yönetici hükümetin üyesidir.

Hükümet genellikle eğitimi denetlemeyle soaımludur. Eğitime yerel yönetimler aktif rol almaktadırlar.

Okullar Şefi: Belediyedeki bütün ilkokulların en yüksek derecedeki eğitim, öğretim ve idari sorumlusudur. Okullar idaresinin altında yer alır.

Okullar İdaresi: Politik olarak seçimle iş başına gelir. Belediyedeki tüm okulların sorumlusudur.

Okul Direktörü: Devletin temsilcisidir. İllerdeki temel eğitim okullarında devletin çıkarlarını korumaya çalışır. Devletin koymuş olduğu kurallar ve mecburiyetlerin gerçekleştirilmesine bakar.

Yetişkinlerin eğitimi genellikle yerel yönetimlerce yapılmaktadır (Demirel, 1991, 81).

DANİMARKA: Eğitim ve öğretimle ilgili kurulların büyük bir kısmının amaçları, müfredat ve öğretim kılavuzları, ilgili bakanlık, genellikle de

E ğ i t i m B a n l ı ğ ı t a r a f ı n d a n b e l i r l e n i r . B u n u n l a b i r l i k t e , b e l e d i y e l e r d e b ö l g e l e r d e k i o k u l l a r ı n p r o g r a m l a r ı n d a d ü z e l e m e l e r y a p m a y e t k i s i n e s a h i p t i r l e r .

D a n i m a r k a e ğ i t i m s i s t e m i n d e i l k o k u l l a r y e r e l o k u l n i t e l i ğ i n d e d i r .

B ö l g e s e l e ğ i t i m y ö n e t i m i : İ l k v e O r t a O k u l l a r , g e n ç l i k o k u l l a r ı , o k u l ö n c e s i e ğ i t i m k u r u m l a r ı , g e n ç l e r v e y e t i Ő k i n l e r i ç i n b o Ő z a m a n e ğ i t i m i i l e i l g i l e n i r l e r .

O k u l m ü d ü r l ü ğ ü , b e Ő ü y e i l e b a Ő k a n d a n o l u Ő u r . H e r b ö l g e d e k i e ğ i t i m m ü f e t t i Ő i l e r i b e ğ e n i l e n o k u l p l a n l a r ı v e t ü z ü k l e r i , t a y i n e d i l m i Ő ö ğ r e t m e n l e r v e o n l a r ı n k a r a r l a Ő t ı r ı l m ı Ő m a a Ő l a r ı n d a n y e r e l e ğ i t i m y ö n e t i m i m e y d a n a g e l i r . B u m ü d ü r l ü k a y r ı c a y e r e l a n a n l a r d a b i n a f a a l i y e t l e r i i ç i n p l a n v e h e s a p l a r ı i n c e l e r u y g u n g ö r ü r (o n a y l a r) (E r ç e l e b i , 1 9 9 5 : 5 3 - 5 8) .

H e m M e r k e z i H e m d e Y e r e l O d a k l ı B i r E ğ i t i m S i s t e m i

T ü r k i y e ' n i n e n ö n e m l i s o r u n u e ğ i t i m d i r . E ğ i t i m d ü z l ü ğ e ç ı k m a d ı ğ ı s ü r e c e s ü r e c e ü l k e n i n d e d ü z l ü ğ e ç ı k m a s ı i m k a n s ı z d ı r . E ğ i t i m - ö ğ r e t i m h i z m e t l e r i n d e v e r i m i , e t k i n l i ğ i v e h a l k ı n k a t ı l ı m ı n ı s a ğ l a y a c a k b i r e ğ i t i m m o d e l i n i n u y g u l a n m a s ı g e r e k l i d i r . B u n e d e n l e d e M e r k e z i y ö n e t i m i l e b i r l i k t e y e r e l y ö n e t i m l e r i n d e b i r t a k ı m s o r u m l u l u k l a r a l m a s ı z o r u n l u l u k h a l i n e g e l m i Ő t i r .

P l a n l ı d ö n e m d e e ğ i t i m s i s t e m i , e k o n o m i k v e s o s y a l k a l k ı n m a n ı n g e r e k t i r d i ğ i n i t e l i k v e n i c e l i k t e k i i n s a n g ü c ü n ü y e t i Ő t i r m e , f e r t l e r i n b i l g i v e b e c e r i l e r i n i a r t ı r a r a k v e d e ğ e r y a r g ı l a r ı n ı e t k i l e y e r e k k a l k ı n m a d a n d o ğ a n d e ğ i Ő i k l i k l e r e u y m a l a r ı n ı v e k a l k ı n m a y a o l u m l u k a t k ı l a r ı n ı s a ğ l a m a v e s o s y a l a d a e t v e f ı r s a t e Ő i t l i ğ i n i g e r ç e k l e Ő t i r m e f o n k s i y o n l a r ı n ı , t a m o l u r a k y e r i n e g e t i r e m e m i Ő t i r . E ğ i t i m d e b u f o n k s i y o n l a r ı e t k e n b i r b i ç i m d e g e i Ő t i r e c e k k ö k l ü b i r s i s t e m v e m u h t e v a d e ğ i Ő i k l i ğ i s a ğ l a n a m a m ı Ő t ı r . (K a h a m a p l a n l a r ı n d a E ğ i t i m M . E . B . A . P . K . 1 9 9 3 : 6 9)

T ü m k a l k ı n m a p l a n l a r ı n d a v e h ü k ü m e t p r o g r a m l a r ı n d a M i l l i E ğ i t i m B a n l ı ğ ı b a Ő t a o l m a k ü z e r e b ü t ü n e ğ i t i m ö r ğ ü t l e r i n i n k a r m a Ő ı k v e f o n k s i y o n e l o l m a y a n y a p ı l a r ı n d a n d o l a y ı e ğ i t i m e t k i n l i k l e r i n i n y e t e r i n c e y a p a m a d ı k l a r ı v u r g u l a n m a k t a d ı r .

S o s y a l a d a e t i , t o p l u m s a l v e e k o n o m i k g e l i Ő m e y i s a ğ l a m a d a e t k e n b i r a r a ç o l m a s ı g e r e k e n e ğ i t i m , ü l k e m i z d e b u i Ő l e m i k e n d i d ı Ő ı n d a k i s ı n ı r l a m a l a r v e s i s t e m i n k e n d i i ç y a p ı s ı n d a n d o ğ a n s ı n ı r l a m a l a r n e d e n i y l e v e r i n e g e t i r e m e m e k l e d i r . (K a l k . P l a n . E ğ i t . M . E . B . A . P . K . 1 9 9 3 : s . 1 4 9) .

(Toptan: 1992) Şimdiye kadar herkes haklı olarak MEB'nin yavaş işlenmesinden, hantallığından kaynaklanan, şikayetlerde bulunmuştur. Bütün yetkililerin Ankara'da merkezde toplanmasının yarattığı bu hantallık, sanıyorum bizim henüz liberalizmi ve serbest piyasa ekonomisini savunmamıza rağmen o havaya girmemiş olmamızdan kaynaklanmaktadır. Herkes şikayetçi o'duğu konuda bir türlü vazgeçememektir. Bu nedenle bir takım yetki ve soaımlulukları, taşraya dağıtalım, illere bölelim.

Eğitim bir kamu hizmetidir. Bu hizmeti Türkiye'de bugüne kadar Merkezi yönetimin görevi olarak algılanıyordu. Ancak değişen şartlar eğitiminde özerkleşmesi gerektiğini gösterdi.

Ünlü alman şairi Goethe: "Çözümünde görev almayanlar, sorunun bir parçası olurlar." sözü bize herkesin kendine düşeni yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle eğitimde görev alması gerekli olan yerel yönetimler, vakıflar, dernekler ve sendikalar bu işlemlerini yerine getiremediklerinden bugün eğitim sisteminin bir sorunu olmuşlardır.

Türkiye'de Eğitim sistemi, öğretimin niteliği ve niceliği açısından yetersizliğin sınırına dayanmıştır. En üst düzeyde görev yapan bakanlar bile, eğitim sisteminin çığ gibi büyüyen, elle tutulur biçimde somutlaşan yetersizliklerini kabullenmiştir. Eğitim sorunlarının çözümünü tepedeki yöneticilerden beklemenin sonuç vermeyeceği, bugüne kadar sınanmış ve kanıtlanmıştır. (Açıkalm, 1994, s. iii)

Dünyada yaşanan hızlı değişimin dalgaları, tüm kurumların kıyılarını dövmekte ve aşındırmaktadır. Toplumun eğitimden yakınması, tek tek kurumlardan değil, bütünündendir. Bu nedenle kökten değişim isteyenlerin sesi daha yüksek çıkmaktadır. (Açıkalm: 1994: S. IV.)

Son uç

Eğitim ve öğretim işlerinde merkezi yönetim ile yerel yönetimle" birlikte sorumluluk yüklenmeli, aralarında dengeli ve tutarlı bir yetki, görev ve sorumluluk bölüşümü yapılması zorunludur.

Devlet tüm mekanizmalarıyla oluşan bir organizasyondur. İktisadı, sosyal ve siyasal özellikleri dolayısıyla bazı ülkelerde kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir.

Yerel yönetimlere aşağıda belirtilen yetkilerin verilmesi gerekmektedir.

Okul yapıları ve eğitim kuruluşları için arsa sağlamak

Okulların yapımını gerçekleştirmek, bakım ve onarımını yapmak

Yerel yönetimlerin bünyesinde, eğitim kurulları oluşturmak.

Okulları yönetmek

Halk eğitimi ve gençlik merkezlerini açmak ve yönetmek.

Okul öncesi eğitim kurumlarını açmak ve yönetmek.

Okulların eğitim araç-gereç ve donatım ihtiyaçlarını karşılamak

Öğrenciler için yurt pansiyon açmak, işletmek ve burs vermek

Özel eğitim kurumları açmak ve yönetmek

Öğretmen seçme atama işlemlerini yapmak

Personel ödemelerine katkıda bulunmak.

Merkezi yönetimin görevleri

Genel eğitim politikalarını belirlemek

Genel Bütçeden mali destek sağlamak

Denetimin denetlemesini yapmak

Dış ilişkilerde bulunmak

Eğitim Bilimine ilişkin gelişmeleri izlemek, yerel yönetimlere bilgi sağlamak

Öğretmen, okul ve eğitim yöneticilerinin hizmet öncesinde ve hizmet içinde eğitimlerini yapmak

KAYNAKLAR

- AÇIKALIN, Aytaç Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliđi PEGEM Yayın. No. 10, 1994 Ankara.
- AKYOL, Avni A.B.D. Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme M.E.B. 1991: Ankara.
- Bazı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Milli Eğitim Bakanlığında İki Yıl M.E.B. 1991 Ankara M.E.B. 1988 Ankara.
- DEMİREL, Özcan Karşılaştırmalı Eğitim, H. Ü. Yayınları 1991: Ankara.
- ERÇELEBİ, Elasan Eğitim Yönetimi Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 1 Kış 1995 Anka-a.
- Japonya Büyükelçiliđi Kalkınma Planlarında Eğitim M.E.B. A.P.K., 1993 Ankara.
- OĞUZKAN Turhan, Fuat TURGUT, Süleyman ÖZOĞLU Orta Öğretimin İkinci Devresinde Ders Geçme ve Kredi Düzeni Üzerinde Bir Simülasyon Denemesi TÜBİTAK 1971 Ankara
- PEKER, ömer T.O.D.A.İ.E. Yerel Yönetim ve Eğitim Bildirisi 1995: **İstanbul.**
- TOPTAN, Koksak. M.E.B.'ni Koksak Toptan'ın Konuşmaları M.E.B. 1992, Ankara.